

Istensegítstől Csátaljáig

MERK ZSUZSA

„Azért vagyunk a világon, hogy valahol
otthon legyünk benne”
(Tamási Áron)

A. Sajti Enikőnek hálával, tisztelettel

A beszélgetés, amit olvashatnak, nem a klasszikus „kérdező” és „adatközlő” kérdezz-felelek játéka. A „kérdező” ne néprajzos, a kérdezett pedig nem csupán „adatközlő”, mert rokoni kapcsolat van köztük. Ebből a kettősből – úgy vélem – mégis született valami olyan, ami értelmezhető interjúnak, s talán ennél többnek is. Szokatlannak tűnhet egy igencsak személyes bevezető, de enélkül az elbeszélés nem lenne hiteles. Nem kívánom s bukovinai székelyek Mádéfalvától Moldván keresztül Bukovinán át a Bácskába, majd a mai Magyarországra történő kálváriáját történeti hűséggel, részletesen elemezni, erre kiváló szakirodalom van. Csak a csomópontokról beszélek, de a legfontosabbnak azt tartom, hogy elmeséljem, miként is folyt le ez a beszélgetés.

A siculicidium (székelyöldöklés, 1764) után a székelyek tömegesen menekültek Székelyföldről a moldvai csángók közé. Bukovinának Habsburg uralom alá kerülése következtében az elmenekült székelyeket ide, öt községbe: Andrásfalva, Hadikfalva, Istensegíts, Fogadjisten és Józseffalva telepítették. Innen 1941-ben – elhibázott, át nem gondolt állami telepítési akcióval – a Bácskába (a mai Jugoszlávia) kerültek. Hamarosan azonban, a háború vége felé, 1944 októberében menekülniük kellett, s aki ezt nem tette, internáló táborba került. Az elmenekültek többségét – aki egészen Zala megyéig vándoroltak a hadi eseményeket követve – Tolna és Baranya megyékben telepítették le. Egy kisebb rész azonban nem tudott, vagy nem akart elmenekülni, így megismerte a „lágerek” világát, s ők kerültek 1945 februárjában Bács-Kiskun megye három településére: Csátaljára, Garára és Vaskútra. Róluk sokáig igen keveset tudtunk.

Kezdő muzeológusként – történészként kerültem a bajai múzeumba – az „adatközlők” megszólaltatása során bizony igen sok hibát vétettem. Igaz ez a környékbeli sváb falvak lakosaival és a székelyekkel készült interjúimra is. Túlságosan „célirányos” voltam, csak a kérdéseimre vártam a választ, s a kelletnél többször szakítottam meg az elbeszélőt. De rá kellett jönnöm, hogy ami számomra kitérő, vagy úgy véltem, történeti szempontból felesleges, az bizony igen gyakran a legfontosabb. Ekkor szólal meg ugyanis az ember, ekkor mesél arról, ami nem dátum vagy száraz adat. A személyesen megélt történelem apró tükörcserepeiből

összeáll a leglényegesebb: miként is élte meg az adott kor embere azt a jelent, mely számunkra – kései utódoknak – vált történelemmé.

Nagy Józseffel – aki férjem sógora – sokszor beszélgettem, disznóvágások vagy éppen a szüret munkái közepette. Ő mesélt, én pedig nagy örömmel hallgattam. Ekkor kellett volna magnófelvételt készíteni, talán úgy, hogy ő nem tudja. Erre nem volt lehetőség, de egyszer magnetofonnal felszerelve mentem el hozzá. Meglehető dolog történt. Mivel férjem kései gyerek, nővérenek férje idősebb, mint apám lenne. Természetesen ő tegezett engem, én pedig magáztam. Mikor bekapcsoltam a magnetofont, megdöbbsentem, hogy egyszerre csak magázni kezdett. Igyekezett nem „székelyesen” beszélni. A gép jelenléte miatt kezdetben úgy éreztem, idegenné váltam. Nem szóltam, s most már örülök, hogy nem tettem. Rövidesen ugyanis elfelejtette, hogy köztünk ott működik az idegen, a gép. Csak nagyon ritkán kérdeztem, hiszen korábbi hibáim rávezettek arra, hogy a visszaemlékezés gyakran olyan asszociációkat indít el, melyekből nem pusztán történeti tények, hanem az ennél fontosabb emberi érzések szólalnak meg. Ma már tudom, ez fontosabb minden adatnál.

Nagy József serdülő fiatalember volt – 14 éves –, mikor a családot Bukovinából a Délvidékre telepítették, s 1944 októberében nem volt még 18 éves, mikor a székelyek ismét menekülésre kényszerültek. Érzékeny, intelligens ember, aki nemcsak a fiatalon átélt történelmet meséli el, hanem az érzéseit is, melyeket egy orgona, egy, a napsütésben vakítóan fehér templom váltott ki belőle az idegen világban. Elmondja, milyen megpróbáltatás volt számára a szőlőművelés alapjait, a metszést megtanulni, a bizonytalanságot, mely egy ismeretlen munkával való találkozást jelentette. Borász lett belőle, s a mai napig műveli – koránál fogva egyre nehezebben – szőlőjét, s igen jó bort készít. A szőlő életének meghatározó részévé vált.

Egy ember szólal meg, aki számunkra már történelemmé vált, megpróbáltatásokkal teli korról beszélve nem a szenvedést tartja a legfontosabbnak. Árnnyaltan és finoman arról szól, ami a mai napig a Bácska, mely képes elfogadni és befogadni különböző nyelvű és kultúrájú jövevényeit. A politika, a hatalom sajnos nem ez tette, s nem ezt teszi. Beszélgetésünk bizonyosság arra, hogy lehet embernek lenni a legszörnyűbb történelmi időkben is. Hiszen „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne”.

*

Nagy Józsefnek hívnak, születtem 1927. április 19-én Istensegíts községben, Bukovinában.

1941 tavaszán, pünkösdkor, június 1-én jöttünk ki. Hadikfalván rakodtunk be vonatra, és onnan indultunk. Amikor Flórin román, és a magyar oldalon Kosna volt a határállomás, ahol először ugye fogadtak meleg étellel, és hát ilyen tisztasági vagy, hogy mondjam fürdővel. Atmentünk egy fertőtlenítő állomáson. Onnan aztán jöttünk – amire emlékszek Betlenen, Kolozsváron át is. Még arra emlékszek, hogy a Körösök valamelyik partja mellett húzódtott a vasútvonat, ott jöttünk. És hát a nagy megállóhely az Szeged volt. Szegeden álltunk meg a Rókus-rendezőbe.

Csak istensegítsiek voltunk, ez egy csoport volt. Több csoportban, nem egyszerre jöttünk. Most úgy kell érteni ezt az első csoportot, hogy ezt a hazatelepítést már államközileg intézték Magyarországra, mert előtte már nagyon sokan kijöttek, lemondtak a honpolgárságukról is. Vagont fogadtak, több család összeállt, vagont fogadott, és úgy jöttek át Magyarországra. Tehát mi Istensegítsből az első transzporttal jöttünk ki és utánunk egy másik. Istensegítsiek voltak ők is. A hadikfalviak azok még utánunk jöttek. Az andrásfalviakat nem tudom biztosan, hogy mikor jöttek ki, sem a józseffalviakat. Azt hiszem a józseffalviak hamarabb kijöttek, de nem tudom pontosan.

Szegeden volt az állomás, ahol elirányítottak – hogy mondjam – a cél felé, és ott tudtuk meg, hogy Bácskába megyünk, oda fognak letelepíteni. Mindenkinek megmondták, hogy mi lesz a község neve. Az istensegítsieket is több helyre telepítették, mert ilyen kis faluk voltak, mivel Istensegíts nagy község volt, így telepítettek belőle nyolc kisközséget, az egy faluból persze. Hát ezek aránylag közel voltak egymáshoz. Olyan 20 km-es körzetbe. Ezek a kis községek Szabadkához, Bácsstopolyához voltak legközelebb. És hát Cservánkához. Az elirányítás Szegeden történt. Ott adtak egy ilyen emléklapot. Megparancsolták, hogy a szobába tegyék fel. Minden családnak adtak. Hát így kerültünk mi Bácsstopolya mellé egy kis községbe, Karkatura volt az eredeti neve, utána elnevezték Adjistennek. Ezek az istensegítési községek mind istenes nevet kaptak, illetve ami istensegítsiekkel lett telepítve. Istenáldása, Istenes, Fogadjisten, Istenföldje is volt. Mind ilyen istenes nevűek. Miénk az Adjisten volt. Hatvankét ház volt. Három utca párhuzamosan, három kis utca, az első utca a Józseffelva utca, a másik Hadikfalva, a harmadik Andrásfalva utca. Ilyen nevűk volt az utcáknak. Olyan kicsi út volt a mi kis falucskánkba, a telepen csak egy ember fért el. Volt, hogy a zenészek így sorba mentek. Bálint bácsi, a bögös, az leghátul, Marcinak hívták az elsőt. És énekeltek:

A Bácskában jól éltek a rácok,
Kecske helyett kövér disznót vágtak.
Gyere Horthy, zavarj ki a rácokat,
Vedd vissza a szép Magyarországot.

Voltak vitézek – szóval azt még meg kell említeni –, voltak betelepítve köztük vitézek, és hát olyan céllal volt ez kb., hogy mondván, mi nem értünk a földműveléshez, hát majd ők, szóval tőlük kell tanulni. Holott ők nem értettek – hát tisztelet a kivételnek, mert volt aki értett, de volt olyan vitéz, aki borbély bolt, meg börtönőr, meg ilyenek. Úgyhogy egyáltalán nem értettek hozzá. Köztük voltak Somoskőiék, az Erdődiék, annak a családja az itt [Csátalján] van. Azok szigorúan velünk tartottak, ez a két család. Volt egy gulyás, az valahonnan Békés megyéből volt, felesége ilyen tót származék volt. Volt egy Kiss, az mezőberényi volt. Volt egy Hajdú, az leventeoktató volt. Annak rossz családi élete volt, el volt válva a feleségétől. Jó ember volt. Hajdú és Gölöncsér az szegedi volt. Ő börtönőr volt. A felesége az beleváló volt, inkább az gazdálkodott, mint az ember.

Kb. 60 istensegítési család volt, és ez a pár vitéz.

Három évig voltunk ott, 1944-ig, addig amíg a szovjet csapatok be nem jöttek. Az oroszok jöttek előbb, nem a szerbek. A szerbek akkor ott még azon a környéken

legálisan nem működtek, illegálisan működtek a partizánok. Úgyhogy mozogtak, de szóval nem hivatalosan. Mikor bejöttek az oroszok, utána ők maradtak. Az oroszok elmentek, ők rendezték a dolgokat, egyszerűen ők vették át [a hatalmat].

Na és akkor ott voltunk addig, amíg be nem jöttek az oroszok. Utána hazajártak a szerbek már úgy látogatni, hogy mi van otthon.

Az oroszok, hogy mikor jöttek be, azt nem tudom most pontosan megmondani. Ez úgy októberben lehetett, de nem tudom hányadikán. Kb. olyan 11-e körül. Azért nem mentünk el, mert én nem akartam menni. Nálunk is ki volt rakva mindenünk – hajnalba kirakták, apám hordta ki a lisztet a kocsira -, s hát elmegyünk. Hát hogy mért nem [akartam menni], azt konkrétan ma sem tudom megmondani. Volt tájékoztatás, [a menekülésre vonatkozóan], de a mi községünkben nem mentünk. Olyat is mondott a rádió, hogy meneküljünk, de nem mentünk el. A Topolyán élő magyarok hívtak, hogy oda menjünk. Először nem néztek jószemmel bennünket, mert sok volt a nincstelen. Sok szegény magyar ember volt, akinek nem volt földje. S minket odatelepítettek a szerbek vagyonába, vagy földjükre, házukba, és ők nem kaptak földet. Vagy ha kaptak, nem általánosan, csak itt-ott valaki kapott, ha kapott. Ezért nem néztek jószemmel, és utána annyira összebarátkoztunk, hogy szóval teljesen.

Külön élveztem, kicsit más tájszólással, á-val beszélnek. Mi székelyek meg inkább zártan, a-val. Nővérem, Ágota [1919-es születésű] mesélte, hogy mikor meglátták Topolyán egy családnál, hogy a konyhában szárral [kukoricaszár] tüzelnek, megjegyezték ezt a házigazdának: - Magik is szarval fűtenek? Persze, nevték, de indult a barátkozás.

És úgy már össze is nőültek volna, már volt vegyes házasság. Mindennap érintkeztek, mert olyan közel volt ez a kis község meg Topolya, kb. jó km mező volt, annyit kellett a mezőn menni. Tőlünk kellett menni 2-3 kilométert. Az ott élő őslakos magyarok beszéltek rá, hogy ne menjünk ki [ne meneküljenek 1944 októberében Magyarországra]. Hogy maradjunk. Azért mondták, hogy – hova megyünk, a nagyvilágba? A bizonytalanba? Volt a falunak egy megbízott vezetője, azok is elmentek. A telepvezető ez egy olyan megbízott ember volt, nem nagy szerepe volt. Teljesen Topolyához tartoztunk. Hát inkább ilyen kapocs volt, ilyen informátor. Az a család elment. Szorgalmazta, hogy menjünk. Valahogy, nem tudom miért, nem mentünk. Szinte az egész falu ott maradt.

A mi községünkben elmenekült – várjunk csak – egy, kettő, három, négy család. Elmenekültek a Sánta László, György Jakab, Virček Jóska.

- Adjistenen kívül, vajon miért maradt még néhány falu, s miért nem menekültek el, mint a többség is, Magyarországra?

Nem tudom a magyarázatot. Volt pl. ott egy kis telep. A földünk ott volt nem messze a falucskától, 25 család volt, andrásfalviak. Kosicsevo volt a helység neve. (Nem tudom magyarul hogy hívták. [Andrásnépe]) No és ezek is ott maradtak. Ők is bekerültek velünk együtt a lágerba. A józseffalviak közelebb voltak Szabadkához. Ott az volt a helyzet, hogy a papjuk ez a dr. Németh Kálmán, ez tartotta az egész csoport vezetőjének magát. Ez tudta, hogy itt nincs maradás. Én ezt sem tudom, csak elképzelem, hogy az szervezte, hogy meneküljenek el. Azt tudom

elképzelné, hogy ezek a kis községek, amikről szó van, hogy elmenekülnek, ezek félreestek a központtól. Mi voltunk, a mi községünk volt a legeslegjobb helyzetbe. Olyan értelemben, hogy közel volt Topolya, a kövesút, vonat, minden. Nagyon jó helyzetbe voltunk A hadikiak [hadikfalviak] legdélebbre voltak Újvidék környékén. Arra gondolok, hogy ezek már féltek, mert ott a mozgás, a partizánmozgás erőteljesebb volt. Mer nem esett közel a központi helyekhez, tehát ez egy félreeső hely volt. Kövesút sem volt. A rádióban közzétett menekülési útvonal eljutott azért oda, mégsem indultak meg. Ha valaki megy, akkor azok is mennek. Egymásra vártak, gondolom én. Ha ez megy, akkor én is megyek. Volt egy időszak, amikor lehetett menni, aztán már nem lehetett.

Még volt egy dolog, ez Istenes község, ami Csantavér mellett volt, szintén istensegítsi, tehát rokonok, az én rokonaim is ott voltak. Nagy Lajos bácsi, Nagy Albert bácsi. Ezek is ott voltak maradván, ezek se mentek el. Elindultak egyszer Szabadkáig, de ott már nem tudtak tovább menni, mert a partizánok ott voltak. Én úgy hallottam, hogy amikor ezeket lefogták, kocsikkal voltak. Valahova bevitték, elkülönítették a nőket, asszonyokat, gyerekeket. Férfiakat is külön. Szóval, hogy ne tudhassák, kivel mi történik. Ott jobban működtek a partizánok. Voltak már ilyen kisebb harcok is, megtámadták az úton, vasúton a szerelvényeket. Visszafordították őket. Visszajöttek és dolgoztak.

Na most akkor már volt kommunikáció, jártunk egymáshoz. Ők se meg mi se mentünk el. Az Illés Gábort azt ismered, nem? Téesz-elnök volt Csátalján. Ezek kommunisták voltak, és kapcsolatuk volt egy ilyen szerb kommunistával. Lohnnak hívták. Ennyit hallottam róla, és a Gáborék tanyáján [Istenesen] laktak, és hát azt úgy bújtatták, meg hát azzal jó kapcsolatuk volt. Ebből kifolyólag megindult ott a propaganda. Mikor megkezdték toborozni a brigádokat, mégpedig a Petőfi Brigádot, magyarok toboroztak. Petőfi Brigádnak neveztek el. Hát ez úgy ment, hogy a fiatalokat bevitték Csantavérre, egy nagy vendéglőbe, és ott aludtak, és onnan jártak cukorrépát szedni, meg kukoricát törni. Még nem voltak lágerba, csak be voltak víve, vagy hajtva, vagy nem tudom, milyen jelzöt lehet használni. Csak az istenesiek egy részit, a színe-javát, a fiatalembereket, a munkaképeseket vitték el a szerbek. És jártak ki cukorrépát szedni, be kellett takarítani. Hát ez nálunk is volt, mi is jártunk. Ott folyt a propaganda, hogy álljanak be partizánnal. Persze Gábor húzóerő volt, mert a székelyek közül való volt. Az beállt, aztán beállt a második, harmadik, és így lettek az istenesi székelyekből is partizánok. Szóval így meggyőzték egymást. El akartam én menni a barátokkal, de apám megfogott. Bejött a partizánparancsnokságra, hogy ne menjek.

Novemberbe, nem tudom hányadikán – nem emlékszem a dátumra – egyszer eljöttek a szerbek, de má pedzették, hogy elvisznek minket lágerbe. Először azt mondták, hogy csak nyugodtan dolgozzunk, nem jönnek, haza, elmennek másfelé. S mi ott maradtunk. A partizánok mondták. S mindenik csinálta, szántott, vetett, szárat hordott, vagy mit tudom én. De bizony utána mondták, hogy el kell menni. Volt egy család – meghalt míg a lágerba volt –, Szűcs Jóska bácsiék. Ott járt ez a partizán, az ilyen érettségizett vagy egyetemista volt, és azt mondta, hogy ne törődjenek maguk se szárral, se semmivel – szépen beszélt magyarul –, vágjon le

egy süldőt, és egye meg. Egyenek, igyanak. Aztán tényleg hajnalban felkeltették a népet, megfűjták a trombitát, bejöttek. Mondták, hogy amit a hátunkon tudunk vinni, azt vigyük. Szóval nem volt teljesen váratlan, de nem tudtuk pontosan hogy akkor éppen.

Volt ott egy zsidó származású partizán is, és elég vallásos volt. Azt mondta nekünk, odajött hozzánk, ő tudja tapasztalatból, csak olyan dolgokat kell vinni, ami hasznos, szóval amit használni tudunk, érdemes. Takarót, meg mit tudom én miket mondott. Főlösegeset ne cipeljünk. Nincs értelme. Higgyük el, ő azt kipróbálta.

Elsősorba azért nem maradtunk mi Jugoszláviába, mert azok, akik 1941 – mikor a magyarok bementek – után jöttek be oda, utána települtek, a szerbek azokat idegen honpolgárnak tekintették. Tehát mindegy, hogy ki volt, annak el kellett mennie. Vagy honpolgárságot szerezni, de hát akkor honpolgárságot szerezni nem tudom milyen útja-módja lehetett. Mert lehetett volna gondolom, ha elmennek, és megmagyarázzák, hogy kik vagyunk. Főleg a partizánok, mivel hogy ott szolgáltak. Mondjuk elmentek volna Titohoz, és előadta volna valaki érthetően, hogy miről van szó. Biztos, hogy megengedték volna, hogy letelepedjünk. Én gondolom ezt, az az én véleményem, de senki nem akart ott maradni, mindenik Magyarországra akart jönni. Hát olyan maradt ott, aki férjhez ment, volt olyan is.

Ez volt november elején, belágeroztak. Ez volt a szeghegyi láger. Ja nem úgy volt. Először úgy volt, hogy elvitték Topolyától 4 km-re Bajsára, szép nagy község az is. Ezen a bajsai úton, kinn a határba, volt egy tüzérségi kaszárnya, egy laktanya a szerbeknek. Mikor a magyarok bejöttek [1941], ők azt nem használták, hanem abból internáló tábor lett. Kommunistákat, zsidókat, kisebb vétségűeket oda raktak, ebbe az internáló táborba. Így, mikor minket kihajtottak [a faluból, Adjistenből], akkor oda vittek, ebbe a bajsai lágerba. Gyalog tettük meg az utat Adjisten és Bajsa között. Semmit az ég világon nem vihettünk.

Nem tudom meddig voltunk ott, kb. 2 hétig, úgy december elejéig. Akkor 18-tól 50 évig a férfiakat elvitték Szabadkára. Akkor még úgy mondták, hogy katonának viszik, vagyis besorozzák, de ez nem volt igaz. Oda is egy lágerba vitték és dolgoztatták [őket]. Bajsán a laktanyába ennek a kis községnek a lakosságát gyűjtötték, csak az adjisteniek voltak. Voltak még melléképületek is, voltak oda topolyaiak, de azokat külön kezelték, azok ilyen, valamilyen politikaiak lehetnek. Magyarok voltak, lehet, hogy volt német is, de voltak magyarok, akiket ismertünk. Szóval voltak, akik meghaltak. És akkor elvitték a férfiakat Szabadkára, minket levittek Szeghegyre. Utána az, ami még el volt maradva. Akik nem menekültek el teljes egészbe, és még amik leszakadtak tanyákon vagy valamiért ott maradtak, azokat is mind összegyűjtötték, s lehozták Szeghegyre. Tehát Szikicsen [Szeghegy] az 50 év feletti férfiak és nők Adjistenről. A mi községünkben csak egészen fiatalok és öregek voltak.

Az egész falu láger volt, volt két konyha, én ott dolgoztam. Volt nekem egy rokonom, az anyám nővéreinek a férje, hát már idős ember volt akkor is, akkor olyan idős lehetett, mint most én. Ketten voltunk a konyhákra. Házaknál voltunk. Konyhákra vittük az anyagot. Akkor ott megfőzték. Só nem volt, nekik sem, a szerbeknek se. Kellott volna hozni Romániából, vagy nem tudom honnan. Kenyér

vót bőségesen, amennyit akartál. Zsiradék is volt. És húst is kaptunk. Nem tudom, hetenként egyszer vagy kétszer. Hát nem sokat, de kaptunk. Nem lehet panaszkodni, hogy nem adtak. Adtak és mondom kenyérből annyit adtak, amennyi csak kellett. Szóval korlátlanul. Amíg ott voltam, csak jót tudok mondani. Mert tényleg velünk szembe olyan emberségesek voltak, hogy nagyon. Akkor abban a helyzetben, amit lehetett, nekünk megadtak.

Több család került egy házba. Ahol mi voltunk, ott szalmát tettünk a födre, padlásra, padlóra, és ott aludtunk sorba egy-egy család, egymás mellett. Hát pl. volt egy barátom, fiatalabb 2 évvel – itt van Csátalján -, az nem járt dolgozni. Az egyszer eszkábált egy ágyat, és a konyhába aludtunk. Büszkék voltunk, hogy mi ágyban alszunk.

Jártak ki a határba minden nap dolgozni?

Mindeniknek volt dolga, például a sertésekhez volt esze, vagy szeszföldéhez, vagy a malomban búzát forgatni meg szállítani. Szóval mindenkinek volt valami beosztása.

Hát én egy partizán sapkában jártam. Ott szereztem a bajsai lágerbe, egy ilyen szerb kék sapka. Mindenki azt hitte, hogy szerb vagyok, úgy beszéltek velem. Kiáltanak az autóról, hogy crnagorac, ugye én crnagorac vagyok. És egyszer egy szerb ember elém állt, valamit tudakozódott, hogy valami hol van. Elmondta, és azt akartam mondani, hogy nem szerb vagyok, és azt mondtam, hogy nye magyarszki. Ilyen dolgaim voltak.

Nekem nagyon jó volt az a konyha komendánt, az is nagyon jó ember volt hozzánk. És az írnok, hát az egy olyan ember volt, hogy amíg élek, bármikor kiállnék mellette, annyira jó ember volt. Szerb, művelt, legényember, 30 éves volt akkor. Nagyon rendes volt. Egyik reggel dolgozni mentünk a darálóba, de nagyot kell elképzelni, olyan nagy, mint egy malom, de nem csak kukoricát daráltak. Magtárnak használták, meg teli volt kolbásszal meg sonkával a padlása. Oda mentünk. Reggel – jó csipős hidegek voltak – jött ez az írnok, Diskunak hívták. Megállt és kérdezte: mi van? Nem tudott magyarul. Mondtuk, hogy nincs kulcs. – Gyere, van pálinka! A kocsmá le volt zárva, de ő persze lejárt hátulról, partizán volt. Elment, megitatott bennünket, hogy ne fázzunk, dohányt szerzett. Az ő karácsonyukra meg is hívott, de én szégyelltem elmenni. Se beszélni nem tudok ott, meg lehetnek jobbféle barátai is. Végtelenségig emberséges volt. A szerbek ott nagyon emberségesek voltak, még meg is védték az oroszoktól a népet. Hát amikor vonultak át az oroszok, az oroszoknak ez volt hogy „kusáj” és „szpity” és akkor „zsenka” és kész. A szerbek azok nem engedték, ha be akartak törni a házakhoz, megvédték. Nagyon rendesek voltak.

Február 17-én jöttünk át. Nem tudom hányadikán esett el Budapest. Ők azt várták, hogy ha elesik Budapest, akkor a németek elindulnak kifelé, és akkor átdobnak bennünket. Kb. egy-két héttel korábban már mondták, hogy ha elesik Budapest, akkor áthoznak bennünket.

Ez így is volt, én közben kint is voltam a tanyán. Úgy volt, hogy egy magyar ember keresett a hizlaldájába két gyereket meg egy lányt. Mondván, hogy jó kosztot kapnak és ellátást, még ruhadarab is jut, meg zsebpénz. És, hogy az kicsoda, hát mi azt ismertük. Ahol mi laktunk, ott a határba volt ez a tanya.

Tölgyesi Pálnak hívták, öreg volt már. Egy ilyen zsírosparaszt, bácskai magyar. Annak a veje szerb volt, és az úgy lapult, amíg a magyarok ott voltak a tanyán. Még jártunk mi is répát szedni, elmentünk néhány napra, vagy hétig, kerestünk magunknak pénzt. Hát van-e jelentkező? Bementünk, adtak papírt, nem ismertük ezt az embert. Nem is bácskai szerb volt, hanem valahonnan az Alföldről jött. Azt mondta, hogy ismeritek Tölgyesi Pali bácsit ugye? Mondom, igen. Na azt mondja, irány a tanya. Ennyi volt az egész. Kimentünk a tanyára. Hát ott volt egy cseléd, két öreg meg egy lány.

Egy cseléddel, akkor már lehetett 40éves, az olyan cseléd volt, hogy büszke volt, hogy béresgyerek, de nem tudta, hogy hol született. Valamilyik tanyán született biztos. És ez úgy érezte, mintha ő lenne a gazda. Huncut volt nagyon az öreg, de sóher! Ott volt 9 ló, 6 tehén, 120 hízó és 6-7 koca. Szeghegyre 20 km-re volt. A faluból ki lehetett menni, de őrizték. Kellott papír, de azért nem igen engedték. Jártak Feketehegyre, aztán kit elfogtak, kit nem, volt büntetés. A büntetés annyi volt, hogy bezárták a füstölőbe. Elég volt, mert hideg volt a füstölő, huzatos volt.

A németek [Szeghegy, Feketehegy német települések voltak] teljesen ki voltak telepítve, elvitté őket lágerbe Szabadkára, Oroszországba. Láttam, amikor teherautóra felrakták őket. Esett a hó, egy fiatalasszony – nagymamák siratták – elesett, a partizán belérúgott, hogy keljen fel, de nem kelt fel. Háborús dolgok voltak ezek.

No, úgy volt, hogy az istállóban aludtunk egy hétig egy beton ládán, amibe a polyvát keverik, arra rá volt téve egy rácsos kapu, arra szalma, lópokróc. A fejünk a lovak sege alatt. Még járt ki egy öregember napszámba, az meg odafeküdt a közpadlásra, feje ott volt a betonláb oldalánál, szalmán feküdt ő is. Betakarózdott pokróccal, s mi Jánossal fen a láda tetején. Én nagyon a szélén lehettem, ahogy fordultam meg, leestem. Ráestem az öregre. Az öreg: hő, he – azt hitte szegény álmába, hogy a lovak tapodják. Na és karácsonykor vagy milyenkor, nem tudom milyenkor volt, elengedtek egyszer, oda a lágerbe a szüleinkhez. Na aztán mondtuk a komendánnak, hogy be rossz sorsunk van. Istállóban alszunk, és ilyen jeges, fagyos ággal kellett főzni a krumplit a disznóknak. Hajnalba reggelig el kellett látni az istállóba a jószágot, és még lemorzsolnunk a góréba – olyan nagy derékszög alakba kukoricagóré, nagy hosszú – 8-9 parasztszák kukoricát. Na és mondtuk a komendánnak, hogy leszakad minden rólunk. Enni adtak jól, volt nagy vastag szalonna, bableves, tej. Hát az asszony az nem volt rossz lelkű, de ez a vén disznó, egy egy, hát szóval... És azt mondta a komendán, hogy csináljatok valamit. Betegedjete meg, nem akarok én visszahozni titeket, mert akkor azt mondják, protekciótok van, meg pártollak. Mi a Jánossal sztrájkba fogtunk. Nem ettünk, nyavalyogtunk. – Hát mi a baj? – Hát, mondom, hogy szeretnénk mi visszamenni. Hát miért? Nem kaptok enni? Nem, nem, de ez a kis ruha is leszakad rólunk, és nekünk nincs más, jogunk volna nekünk visszamenni. Azt mondta az öreg, ha akartok, menjetek. Persze el kellett menni a partizánparancsnokhoz, mert úgy közlekedni nem lehetett itt, hogy ne legyen valakinek papírja, mert lefogták és vitték, hogy ki és mi vagy? Hát bementünk. Ők megvártak egy családnál, és én

ugye, mint rangidős, egyedül bementem. Az öreg előttünk bent járt, és a vejével elintézte, hogy ijesszenek ránk. No, bementem. – Mi újság? – Mondom, hogy szeretnék hazamenni. – mért akartok hazamenni? Kényszermunkára vitetek! Mars vissza a tanyára! Magyarul ordibált. Jöttem, ez lent volt a város központjában, és jöttem kifelé, sírtam. Mondom, hogy én most jelentkezem a Petőfi Brigádba, de nem tudom, hol kell.

Volt egy kofa, Annus néninek hívták, és szembe jött velem – Mi baj van Jóska? Mondom, hol kell jelentkezni a Petőfi Brigádba? – Mér akarsz te menni? – Hát mondom, szeretnék elmenni. Na azt mondja, gyere, elmegyünk a férjemhez. Mert annak is a férje szerb volt. Nem tudott még magyarul sem. Nem tudom, mit dolgozott, hogy milyen beosztásban volt, lehetséges, hogy valami jegyzőféle lehetett. Mondja Annus néni, hogy azt mondja a férje, hogy várjuk február 15-ét, és akkor életbe lépnek a polgári törvények, és akkor vissza fogtok menni a szüleitekhez. Addig ne menjetek, mert most statárium van. Könnyen megtehetik, hogy internálnak, vagy bármit. Vissza kellett kullogni a tanyára. Azt mondja a béres: – Mit gondoltok, azt csináltok, amit akartok? Itt Sztojkovics úr parancsol. Az a cseléd. Ott kellett maradni. Na aztán telefonáltak nem tudom hányadikán, 12 vagy 13-án, hogy küldjenek vissza bennünket. És ez a disznó öreg nem is mondta meg aznap, hanem csak másnap mondta meg. Egyszer egy pengő kiesett a zsebéből, járt a tanyákra vásárolni süldőket, és én gondoltam magamban, hogy visszaadom-e neki, hogy elfogadja-e? Egy pengő akkor a háború alatt nem valami sokat érő volt. És elfogadta, mondta, hogy biztos, mikor fizettek, kiesett a zsebemből. Milyen smucig, pedig magyar ember volt.

Na és akkor visszamentünk Szeghegyre. Készenlétben voltunk, azt mondták, hogy úgy pakoljunk össze, hogy bármely pillanatban, akár éjjel, akár nappal szólnak, megyünk ki az állomásra, és visznek. Úgyhogy két éjjel teljesen felöltözve aludtunk. Na és aztán egyszer jöttek, és mentünk ki. Beraktak vagonokba, ugyanaz a kis motyót vittük a hátunkon. Adtak három napi hideg ételmet. Adtak kenyéret, sonkát, szalámit. Nagyon rendesek voltak.

Az állomáson egy szerb azt mondta, hogy „Éljen Hitler – magyarul mondta -, éljen Horthy, élek én, éljen az apja fasza”. Az egyik evett, de az istenesi volt, az a szerb. Egykilós barna kenyérral ette a disznósajtot, és én néztem. Nem is nagyon kívántam, mit tudom én, de észrevette, evett még egy kicsit. Egy jó darab kenyérral, egy negyed kilóval, és egy darab sajttal ideadta a bicskáját is. Olyanok voltak, akik elfogadtak, befogadtak, nagyon rendesek voltak. Volt persze más eset is, olyan pl., hogy elmentünk húsert. Szép, tiszta hentesüzlet, és azt mondja az egyik: - Lássátok, hogy milyen szép húst kaptok, nekünk Horthyék nem adtak. Mi a picsának jöttetek ide, mért nem mentetek az oroszokhoz? Volt olyan is, hogy az úton dolgoztunk Topolyán, a sárt, a latyakot takarítottuk le az útról, és ment a repülő, és néztem. Azt mondja [egy szerb]: - Mit képzelsz, hogy német repülő? Ez nem német repülő. Minek jöttetek ide, nem tudátok, hogy Magyarország csak 24 óráig tart? A kabátjának – magyar páncélosok viseltek ilyet – bőr volt az eleje, hátulja, és posztóból voltak az ujjai. Hát ezek jártak német ruhába, magyarba, csak a sapka volt szerb.

No, visszatérve, Szeghegyről elvittek bennünket Szabadkára. Akiiket oda vittek, azok is kijöttek a lágerből, és az állomáson odacsatlakoztak, mindenki a családjához. Szabadkáról elmentünk Szegedre. Akkor egy ruszki mozdony vitt át bennünket. Szintén ugyanarra a helyre, a Rókus rendezőbe, csak most össze volt bombázva. Ugyanoda kerültünk vissza.

Kétszer voltunk Szegeden. Először 1941-ben, amikor jöttünk Bukovinából, volt ünnepély, beszédek mondtak. Nagy kolbászok, jó ételek, nemzeti színű zászló volt kirakva a vonatra. Minden. És szónokoltak. 45-ben ugyanoda vetett a véletlen, mint 41-ben. Csak most a fölüljáró le volt rombolva, a vagonok lebombázva. Ilyen nagy ruszki emberi ürülékek ott a vasút mellett. Úgyhogy elsüllyedtél volna benne, ha belelépsz. (Lencsét, meg nem tudom én mit kaptak.) 41-ben meg nagy ünnep. Ugye, milyen fintort tud vágni a történelem is? Egyszer így, egyszer úgy, ugyanott, ugyanazokkal az emberekkel. Hát talán a sínen is azon álltunk, a szélső vágányon, mint 41-be, szembe betonkerítés volt. (Állítólag az a szegedi nagy árvízkor maradt le.) Kellott féljünk, nehogy kivigyenek a Szovjetunióba. A partizánok mondták, hogy valószínű, hogy minket kivisznek a Szovjetunióba, bizony. És egész nyugodtan meg is történhetett volna. (Vagy legalább is kiválogatták a munkaképeseket, a többi meg maradt. Ilyet megcsináltak nem egyszer.)

Volt egy-kettő, aki vissza akart menni Bukovinába. Nekem is olyan furcsa volt, hogy nagy nacionalizmus: magyar, magyar, és egyik napról a másikra idegen. Addig a legdédelgettebb, meg minden, mert ezt a csoportot (a bukovinai székeleyeket) egy bizonyos értelemben dédelgették. És egyszer csak megfordul minden, és a legvadabb dolgok jönnek. Idegen felírások, a cégtáblákon minden szerbül fölírva. Szerbül beszélnek, és idegen emberek.

Ott (Szegeden) voltunk nem tudom hány nap, talán három nap, ez februárban volt. 17-én már itt voltunk Baján. (A február 17-ét úgy is ünnepeltük az első évekbe Csátalján, hogy akkor jöttünk át.) Az oroszok a vagonból az embereket elfogták, és elvitték dolgozni. Na, most hozták a sebesülteket Székesfehérvár környékéről. De mind azt mondta, hogy Szikisfehérvár, Szikisfehérvár. És akkor nekik el kellett volna vinni a sebesülteket a kórházba. Itt kirakodni a vagonból, és ott felhordani az osztályokra.

Vitézek elenyészően voltak köztünk, nem is érdemes emlegetni, csak székeleyek voltak meg csángók. Volt is egy esküvő, ott a vagon mellett esküdtek meg, egy csángó fiú meg egy székely leány. (Ennek a szomszédnak, Kajtárné Brigitta apjának egyik testvére, a lány férjhez ment egy csángó fiúhoz, és a pap ott adta össze a marhavagon mellett, Szegeden.)

Hoztak nekünk az apácák valami lekvárfélét, valami levest, de minden nagyon rossz volt. Nem tudom, miből lehetett az a lekvár, répából. Addig ott voltunk a vagonba, ott aludtunk, azt hiszem három nap volt. Átbújtam a vagon alatt a másik oldalra, hogy ne fogjanak el, mikor vitték az embereket (az oroszok dolgozni).

Szegedről vissza kellett, hogy vigyenek Szabadkára, úgy hallgatott mindenki, mint aki be van szarva, nehogy leszedjenek Szabadkán a vonatról éjjel. Ezzel a vonattal jött az egész székelység. (A vasútvonalak miatt Bajára a legrövidebb út Szegedről Szabadkán át vezet.)

Nem volt pontos információ, hogy hova irányítsanak, és adódott egy mozdony, biztos a szerbek megdumálták az oroszokkal, hogy valamit hoztak, vagy vittek és vegyenek át. Szegeden megtudták, hogy hova kell menni, melyik körzetbe Bajára. Éjjel tehát Szegedről visszavittek Szabadkára, mondom olyan csend volt, csak a ruszki őrök álltak hosszú szuronyos puskával. Mégis lett egy mozdony, az elhozott Bajára. Reggelre Bajára értünk február 17-én. Ott voltunk délelőtt a vasútkertbe, tüzet raktunk, szalonnát sütöttünk. Voltak ilyen üres házak, amikből el voltak menekülve, és aztán oda vittek bennünket. Mi a Petőfi utca 81. szám alatti házban voltunk, sarokház volt, ha jól emlékszem. Délután volt egy támadás. Itt állandó készültség volt, az állomásnál, az állomáson túl, akkor még nem volt beépítve. Ott volt egy üres tér, ott voltak a légelhárítók. Állandóan két orosz vadászgép is vigyázott erre a környékre, gondolom a dunai átkelő meg a vasútállomás miatt. Délután kint voltam az udvaron. Jön két gép, én azt hittem, hogy ruszki. Egyszer csak az egyik lejön, és így esett kettő egymás után. Lehetett hallani. Utána megbuktak és süvítettek és zu-zu. És levitte a megyeház tetőjét, meg egy akácfaát kivett onnan. Így volt évtizedekig, ahogy a szilánkok kikezdték a falat. A másik meg valahol az ócskatelepnél esett le. Úgyhogy nem találta telibe. És akkor eliszkolt a Duna felé, de pont akkor a ruszki vadászok nem voltak. Hogy lesték ki ezek a németek, nem tudom.

Nem tudom, hogy meddig voltunk a Petőfi utcában, egy jó pár napot. Itt Bajáról elirányították Vaskútra, egy részét Garára. Valószínű, hogy ott beszéltek meg Baján, hogy melyik faluból hova kerüljenek, mert mindjárt oda lettek irányítva. Fogadtak fuvarost. Apám meg anyám úgy jöttek kocsin. Én meg a haverokkal, mi fiatalok Bajáról Csátaljáról gyalog. Gyönyörű szép napfényes idő volt azon a februári napon. Beértünk Monostorra (Bátmonostor), ezt egymilliomdszor elmondtam, de elmondom még egymilliomszor. Odaértünk a templom elé, fehérre volt meszelve, és kihallatszott az orgonaszó. Akkor volt a nagymise. Ez egy olyan... nem is tudom milyen érzés volt. Ezt csak az érzi, aki azelőtt mindig járt templomba kiskorától, és egyszer csak ilyen elvadult helyzetbe került. Szóval ez nagyon megfogott, ez az orgonahang, meg a fehér templom. Jöttünk tovább le a kövesen, nem tudom megvan-e még, ilyen keresztút volt lerácsozva. Egy néni kijött vízért, és mondjuk – már éhesek voltunk –, kéne venni egy kiló kenyeret. Azt hiszem, négyen voltunk. Mondom, megpróbálom – odamentem. – Néni, nem tudna eladni egy kiló kenyeret, nincs semmi ennivalónk. Megyünk Csátaljára. Azt mondja a néni: – Hát fiam nincs eladó kenyérem, de gyertek be hozzám. Bementünk, és egy ilyen nagy fél literes vizes pohárba friss vizet mertek. Régi, magyar, mestergerendás, alacsony ház volt, a falak fehérre meszeltek. Elénk tett egy nagy, 5 kilós kenyeret és egy nagy darab szalonnát, meg késeket. Azt mondja: – Egyetek. Hát akkor olyan jót ettünk, ittunk rá. Szóval az ilyet nem lehet elfelejteni. És akkor eligazított bennünket, hogy ne jöjjünk a kövesen, mert az kerülő, hanem jöjjünk a nyári úton. Monostor végébe van egy földes út befelé, ahol jön a vasút keresztül, az lejön egész Csátaljáig. A temető mellett jöjjünk ki, ha jövünk Baja felől, akkor a jobb oldalán van ez az út. Itt kötöttünk ki. Ott játszottak valami sváb gyerekek, és az öreg temetőcsősz, sirásó, valami ködgyertyát égetett, irtó nagy köd volt. Erre a képre emlékszem. Amikor

átmentünk erre az oldalra, ott egy szép nagy keresztház volt, kint ült egy ember. Azok már tudták biztos, hogy mi jövünk ide.

Itt mondták meg Csátalján, hogy melyik házba kell mennünk. A Müller volt a bíró. A házak egy részébe még bent voltak a svábok. Nem mindjárt ebbe a házba kerültünk, ahol most vagyunk. Együtt laktak a családok, egy házban. A mi asszonyunk olyan volt, mint az ördög, Péri néni. Volt a lánya, a Kádi, a fia – a férje meg a fia is, mind a kettő SS volt. A lánya férjhez volt menve Garára, magyar katona volt a férje. De az is a háborúba volt. Úgyhogy otthon volt a leánya. Három asszony volt: a Péri néni, a leány és az anyósa. Volt egy bácskai béres, János bácsi, a ragadványneve Födöt. Az asszonyok németül imádkoztak éjjel, ez meg hallgatta. „Hájlige, hájlige”. Erre azt mondta: – Az anyátok istenit, még most is Hej Hitler?

Na és aztán annyira összebarátkoztunk a sváb asszonyokkal, nem tartottunk tőlük egyáltalán. Kádi elővette a fényképeket – a cserépkályhába voltak eldugva –, ahol SS-ruhába van az öccse meg minden. Megmutogatta az apját.

Kádit hazavitték Garára, az anyósáékhoz. Volt három tehén, azt hiszem, bika-borjú meg két üsző. Egyet kaptak, egyet elvitt a Kádi és egy maradt nekünk, a Böske.

Aztán minket onnan kiraktak, mert mi négyes család voltunk, mondván, hogy nagyobb családnak kell. Utána is ment a csere-bere. Mikor eljöttünk, adtak nekem egy ágyat, egy dunnát, egy párnát, egy kést, villát, kanalat ezek a svábok. Amikor bejöttek a székelyek, nem volt baj. (Voltak itt villongások később, a téesz-szervezés után, a demokráciába. Írta az újság: Csátaljai villongások.) Szóval megvoltunk a svábokkal, az volt nagyon meghatározó, hogy mind a két nép egyforma vallású. Mind a kettő katolikus vallású volt. Ez az egyik dolog, és a másik az, hogy a székelyek egy kicsit hasonlítottak a svábokra mentalitásba. A spórolásba, munkába. Az én egyik munkatársam meg is jegyezte, hogy a székely meg a sváb...

A gyomaiak 46-ban jöttek, a svábok 46-ban lettek kitelepítve. Szóval mi jó viszonyba voltunk a svábokkal. Jöttek a viharsarkiak (gyomaiak), azok aztán elkezdtek adni nekik. Ugye azok mindjárt kommunista párt, meg kitelepítés. Szóval mi székelyek nagyon jóba voltunk a svábokkal. (Nekem voltak barátaim, sváb gyerekek, meg egy szerelemem is, a Gréti, de őket is kitelepítették. Nagyon bánatos voltam. Szép gesztenyehajú lány volt. Néhány éve, talán 96-ba eljött hozzánk Csátaljára a gyereke, meglátogatott bennünket.)

Volt olyan, hogy elszegődtem kisbéresnek. Nagyon gazdag ember volt a Triszmann Péter. Úgy mentem én oda, hogy volt ott egy ismerősöm, aki egy idősebb katona volt. Az lemaradt, megszökött a Bácskába. (A testvére ott lakott mellettünk, Jóskának hívták, ez hadiki volt.) Ő mondta: – Te gyere ide, van két ökrös, neked az jó lesz. Ő a lovakat hajtotta. Kellett valami munka, mert semmink nem volt, hát elmentem. Úgy is lett, hogy én az ökrökkel jártam. Tavasszal volt a kukoricatörés meg minden. Még metszeni is jártam. Egy öreg sváb ember – ezt sem felejttem el soha –, mikor legelőször elmentem és magyarázta, hogyan kell metszeni. Egyáltalán én képtelen voltam odafigyelni, nem hogy megértsem, hogy mit miért vagy hogyan kell metszeni. Teljesen idegen volt, látni láttam Bácskába, de hogy én avval dolgozzak! Alig vártam, hogy este legyen, hát szóval borzasztó volt.

Aztán hamarosan vége lett az én cselédségemnek. Az úgy történt, hogy jártak robotba a svábok, az oroszoknak kellett dolgozni. Ez abból állt, hogy vagy bevitték Bajára, ez kb. két hét volt, és ott kellett szerelvényeket berakni, kirakni, lőszereket zsírozni. A másik munka az a tanyákon volt, ahol voltak oroszok. Mert ott tehének voltak meg lovak. Például amit Baranyából elhajtottak, azok itt voltak a tanyákon, és majd innen vitték a Szovjetunióba, és ide emberek kellettek. Neki (a sváb gazdának) kellett volna Bajára menni, de mivel én béres vagyok, én menjek el helyette. Én nem akartam elmenni, mert nekem nem kellett, mivel nincstelenség voltunk. Tehát hogy keressük meg a betevő falatunkat, ezért robotba nem kellett mennünk.– No, akkor eljött értem egy vörös karszalagos. Hát hozza a zsákot a Péter bácsi, kaját meg mindent benne. Ott vannak a vörös örök és belöttek a sorba. A gazdag sváb otthon maradt, gondoltam: – Az anyátok istenit, nektek nem kell menni, nekem kell? Azért mert béres vagyok? Akkor megint sírtam. (Én mérgemben mindig sírtam.)

Apám bement a főjegyzőhöz: – Miért viszik el a fiamat? Hol van az orosz parancsnok, beszéljek vele. (Apám jól beszélt oroszul.) Nem engedték be a parancsnokhoz. Na aztán apám neki Péter bácsinak, úgy összeveszték!

No ezzel megszűnt a bérességem, persze kifizetett becsületesen. Nem volt a béres munka rossz dolog. Csak az a tudat, hogy azt mondják béres, szolga, amikor az parancsol, aki butább mint én. És függő viszony van. Mert ő azért okos, mert gazdag? Ez egy borzasztó dolog, és azért áldom ezt a rendszert, hogy ezt elvitte. Mert ez nem volt egy jó dolog. A székelyek között nemigen volt ilyen. Nem voltak a székelyek olyan gazdagok, hogy 100 vagy 1000 holdasok. Olyan középparasztoknak lehetne mondani, attól gyöngébbek is. Általában benne van a székelyekben, hogy nem alakul ki benne a szolgaság, vagy a függőség? Én csak magamból indulok ki, de azt hiszem, lehet ezt általában is venni. Mert otthon (Bukovinában) is voltak szolgák, nem béresek, szolgák. Na most, ha özvegy anya volt, volt egy gyerek, volt földje. Odaadta szolgálni, hogy tanuljon meg gazdálkodni. Ez volt a célja. Na, de voltak szegények is, aki azért adta oda, mert nem volt más lehetőség. A különbség az, hogy valahogy egyenrangúnak fogadták el egymást, nem volt ez a szakadék. Ott a szolgát befogadták családtagnak. Nem volt kirívóan nagy gazdagság, befogadták. Számítalan eset volt olyan, hogy a román szolga magyarrá lett. A végén már nem is románosan, hanem magyarosan öltöztették, székelyesen. Megtanult magyarul, és akkor elkezdett valakinek udvarolni. Ehhez (a házassághoz) még egy köllött, hogy átkeresztelkedjen katolikus hitre, ha vállalta, akkor minden izé nélkül odaadták a lányt. Másképpen nem adták. Ennyire mélyen vallásosak voltak.

No így hát félbeszakadt a Péter bácsival való dolog. Elmúlt nem tudom mennyi idő, egy vagy két év, már itt laktunk (ahol most is). Jött haza apám tehénszekérral, és a Péter bácsi jött haza a postáról, és kinyitotta neki a kaput. Ez annak a jele, hogy meg van békülve. Őt nem telepítették ki, neki volt még protekciója, még meg voltak a régi emberek a régi állásukba. Persze felforgatták a egészet, tőle is elvették a földet, házáat is elvették. Itt-ott lakott. Végén Alsónyéken telepedett meg, ott halt meg.

Egy bizonyos fokig mikor Magyarországra visszajöttünk, 45-be, a székelyek éltek előnyöket. Szóval itt most azt kell tudni, hogy olyan szituációban volt ez a csoport, hogy nem volt kommunista se, de nem is volt gazdag se, földönfutó volt. Ha még voltak azokból a vezetők közül, akik erről a rétegről tudtak, országosan ők telepítettek, irányították, segítették őket. De ami fölött új demokrácia (1948 után), az is elfogadta, mert nincstelen népcsoport volt ez, szerencsétlen nagycsaládosok, sok gyerekkel és teljesen földönfutók. Tehát, hogy úgy mondjam, minden helyzetben fölkarolták, ha a régi, ha az új. Nem politikailag, habár a kommunisták lehet, hogy politika ízt is adtak ennek. Mondván, ha már szegény ember, itt a helye. Ez így volt. Már eleve az én káderlapomat is megszabta, hogy én négyholdas, vagy háromholdas, vagy kubi-kos, vagy kétholdas kisparaszt családból való vagyok, és négyen, vagy heten vagyunk testvérek. Ilyen család az rengeteg volt, és ez mind nincstelen.

– Szakadtak szét családok, találkoztak újra?

Hogyne, hát innen is elmentek a Dunántúlra, nekem is van egy unokatestvérem. A testvérek ott éltek, az öregek itt voltak letelepedve, egy lányuk volt velük. A többi hat testvér, ezek mind a Dunántúlon voltak. Átjött a fia, az Anti bácsi. Hát ne maradjanak itt, menjenek. Átmentek. És még volt ilyen, hogy elmentek, mert a testvére, vagy nem tudom kije ott volt neki. Olyan is volt, hogy ide jött, onnan került ide. Megindultak, és keresték egymást, mentek gyalog, ahogy tudtak. Keresték egymást, hogy hol vannak letelepedve, hol laknak, ki él, ki nem él.

Von Istensegíts bis Csátalja

ZSUZSA MERK

Die Verfasserin veröffentlicht ein Interview mit einem Szekler (Angehöriger eines ungarischen Volksstammes), der heute in der südungarischen Gemeinde Csátalja lebt. Das Interview zeichnet ein Bild über das schwere Schicksal der bukowinischen Szekler im 20. Jahrhundert.

Die 1764 aus dem Szeklerland (Teil des historischen Ungarns; seit dem Friedensvertrag in Trianon im Jahr 1920 gehört das Gebiet zu Rumänien) geflüchteten Szekler siedelten zuerst in die Moldau, später in die Bukowina (Rumänien) um.

In der Bukowina wurden sie in fünf Dörfern angesiedelt; das eine von ihnen war Istensegíts. Der ungarische Staat unternahm Ende des 19. Jahrhunderts einen Versuch zu ihrer Umsiedlung in das Mutterland, es kamen aber nur kleinere Gemeinschaften nach Ungarn. Im Frühjahr 1941 siedelte der ungarische Staat die Bewohner der fünf bukowinischen Szeklerdörfer in die Südbatschka um, deren Rückgliederung von Jugoslawien an Ungarn 1940 erfolgt war. Gegen Ende des Zweiten Weltkrieges mussten die Szekler vor der vorstossenden Sowjetarmee und den serbischen Partisanen erneut die Flucht ergreifen. Etwa 12000 Szekler wurden in Südungarn (in den Komitaten Tolna und Baranya) angesiedelt. Die Zurückgebliebenen (etwa 2000 Szekler) wurden von den Serben in Internierungslagern untergebracht. Diese Szekler wurden im Februar 1945 in drei Dörfern Südungarns (Csátalja, Gara und Vaskút) angesiedelt.